ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 6, December 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.956

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 08.09.2020 Kabul Tarihi: 25.09.2020

Atıf Künyesi: Yunus Özger, "Osmanlı Taşra Yönetiminde Bir İktidar Mücadelesi Örneği: İzmit Mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa'nın Karamürsel Kaymakamı İle Yönetim Çatışması", *History Studies*, 12/6, Aralık 2020, s. 3091-3105.

Osmanlı Taşra Yönetiminde Bir İktidar Mücadelesi Örneği: İzmit Mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa'nın Karamürsel Kaymakamı İle Yönetim Çatışması

*An Example of Struggle for Power in The Ottoman Provincial Administration: İzmit Governor
Selim Sırrı Pasha's Management Conflict with Karamursel District Governor*

Volume 12
Issue 6
December
2020

Prof. Dr. Yunus Özger

ORCID No: 0000-0002-2830-9515

Yozgat Bozok Üniversitesi

Öz

Selim Sırrı Paşa, Vidin doğumlu olup İzmit tarihinde derin izler bırakmış bir devlet adamıdır. Vidin'de başladığı memuriyet hayatını Samsun ve Sivas'ta sürdürmüş daha sonra İstanbul'da yollar ve köprüler seyyar müfettişliğinde görev almıştır. İzmit 1887'de müstakil mutasarrıflık yapıldığında, Selim Sırrı Paşa mutasarrıf atanmış ve 1895'e kadar görevini sürdürmüştür. Bu süre zarfında başta İzmit olmak üzere Adapazarı ve diğer kazaların imarında çok önemli eserler bırakmıştır. Adapazarı-Geyve yolu ile İzmit-Anadolu demir yolunun inşası onun döneminde gerçekleşmiştir. İzmit'in sembolü sayılan çınar ağaçları Sırrı Paşa'nın eseridir.

Yönetim anlayışı farklı olan Selim Sırrı Paşa, görev süresince bürokratlarla birçok çatışma yaşamıştır. Bunlardan biri İzmit Kumandanı Sadeddin Paşa ile yaşanmıştır. Diğer ve en önemlisi ise Karamürsel Kaymakamı ile yaşanan yetki çatışmasıdır. Birbirlerini görev alanlarına müdahale ile suçlamışlardır. Sırrı Paşa, kaymakam tarafından hükümete şikâyet edilmiş, soruşturmalar açılmıştır.

Bu süreçler neticesinde iki defa görevden azledilmiş, bir defa da azledilmesi için üst düzeyde yazışmalar yapılmıştır. Paşa'nın ikinci azli 1895'te gerçekleşmiş ve bir daha İzmit mutasarrıflığına geri dönememiştir. Bu çalışmada Selim Sırrı Paşa hakkında 1889 ve 1890 yıllarında yapılan şikâyetler ve buna bağlı yaşanan çatışmalar, azil ve tekrar göreve iade süreçleri ele alınmıştır. Selim Sırrı Paşa örneğinde 19. Yüzyılın sonlarında taşra yönetiminin sorunları ve çözüm yollarına dikkat çekilmiştir.

Anahtar kelimeler: Selim Sırrı Paşa, Karamürsel, İzmit

Abstract

Selim Sırrı Pasha was born in Vidin and is a statesman who left deep traces in the history of İzmit. He continued his civil service life, which he started in Vidin, in Samsun and Sivas, and later worked

in the inspector of roads and bridges in Istanbul. When Izmit was made independent governor in 1887, Selim Sırrı Pasha was appointed as governor and continued his duty until 1895. During this period, he left very important works in the development of Izmit, Adapazarı and other districts. The construction of the Adapazarı- Geyve road and the Izmit-Anatolia railway was carried out during his period. Plane trees, which are regarded as the symbol of Izmit, are the work of Sırrı Pasha.

Selim Sırrı Pasha, who has a different understanding of management, had many conflicts with bureaucrats during his tenure. One of them was experienced with Sadeddin Pasha, the commander of Izmit. The other and most important is it is a conflict of authority with the district governor of Karamürsel. They accused each other of interfering with their duties. Sırrı Pasha was complained to the government by the district governor and investigations were opened.

As a result of these processes, he was dismissed twice and once at a high level correspondence was made for his dismissal. The second dismissal of Pasha took place in 1895 and he could not return to Izmit governorship again. In this study, the complaints made about Selim Sırrı Pasha in 1889 and 1890 and the conflicts related to this, the processes of dismissal and reinstatement were discussed. In the example of Selim Sırrı Pasha, attention was drawn to the problems and solutions of the provincial administration at the end of the 19th century.

Keywords: Selim Sırrı Pasha, Karamürsel, Izmit

Giriş

İzmit'in tarihi şahsiyetlerinden biri olan ve şehirde derin izler bırakan Selim Sırrı Paşa,¹ Tanzimat dönemi sonrası yöneticilerindendir. Ancak yönetim anlayışı geleneksel çizgiden kurtulamamıştır. Bir caddenin açılışında, seviye itibarıyla aşağıda kalan evin sahibine önerdiği “kapını kaldır, altını doldur, sokağa uydur”² şeklindeki çözümü, aslında Paşa'nın yönetme tarzıyla ilgili ipucu vermektedir. Görev süresi boyunca birçok defa şikâyetle maruz kalmasının en önemli sebebi, bu gibi nevi şahsına münhasır idare anlayışıyla alakalıdır. Daha önce yollar ve köprüler biriminde görev alan Paşa, iddialara göre yol inşası sırasında yöre kaynaklarını kanun ve tüzükler hilafına kullanmış, köylüleri yol işlerinde zorla çalıştırmıştır. İşleri hızlandırmak düşüncesiyle hareket eden Paşa, kurumsallıktan ziyade eski imece usullerini sürdürmüştür. Ancak benimsediği yöntem, herkes tarafından kabul görmemiştir. Başta İzmit Kumandanı Saadeddin Paşa olmak üzere birçok bürokratla idari anlaşmazlık yaşamıştır. Yalova yolu inşası sürecinde ise 1889-1890 yıllarında Karamürsel Kaymakamı ile ciddi iktidar mücadelesine girmiştir.

Selim Sırrı Paşa'yı idari yönden zora sokan ilk olay, 1889 sonbaharında başlamıştır. Paşa, ilk ciddi sınavını İzmit-Anadolu demir yolu güzergâhında yaşanan eşkıya saldırısıyla vermiştir. Devletin son derece önem verdiği yolun asayişinde görülen ihmaller, sorumluluk alanı olması hasebiyle Sırrı Paşa'yı zora sokmuştur. Hadise İzmit'in 20 km yakınında Tepetarla'da gerçekleşmiştir. Can kaybı olmamakla beraber içinde ecnebilerinde de bulunduğu yaralanma vakası meydana gelmiştir. Olay mahallinin İstanbul'a yakın olması, zarar görenler arasında

¹ Atilla Çetin, “Osmanlı Döneminde Kocaeli Sancağı ve Civarının Ünlü Şahsiyetleri”, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, cilt 1, Edit. Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. Bilal Çelik, Kocaeli 2015, s. 1434.

² Atilla Oral, *Misyonerlerin ve Fransa'nın Baskısıyla Görevinden Azledilen İzmit Mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa*, Demkar Yayınları, İstanbul 2010, s.168.

Avrupalıların bulunması, bakanlıkları tedirgin etmiştir. Ticaret ve Nafia Nazırı Mustafa Zihni Paşa, derhal Sadaret'e başvurarak ivedilikle tedbir alınması gerekliliğini bildirmiştir.³

Yerelde yaşanan hadise, bir anda İstanbul bürokrasisinin gündemine oturmuştur. Bakanlıklar arasında sürekli yazışmalar yapılmış ve Sadrazam Kamil Paşa, nihayetinde "... oralarca huzûr ve emniyetin fıkdanı mutasarrıfın 'adem-i takayyüd ve iktidârından neş'et ediyor ise..."⁴ cümlesini sarf etme noktasına gelmiştir. Sorunun kaynağı Selim Sırrı Paşa'nın tedbirsizliği ise değiştirilmesi ve yerine iktidar sahibi birinin atanmasını istemiştir. Böylece Sırrı Paşa, İzmit mutasarrıflığındaki ikinci yılında ilk defa görevden alınma riskiyle karşılaşmıştır.

Meselenin tahkiki için Dâhiliye Nazırı Ahmed Münir Paşa bir rapor hazırlatmıştır. Olayın büyütüldüğünü söyleyerek ilk başta Sırrı Paşa'ya destek olmuş ama ardından hat üzerinde vukuatın hiç eksilmediğini beyan ederek, bu defa Paşa'yı tedbir almamakla suçlamıştır.⁵ Vakanın prestijli bir proje üzerinde cereyan edişi, yaralanan şahsın proje ekibinden ve başka bir ülke vatandaşı oluşu, konuyu oldukça hassas kılmıştır. Bu nedenle Sultan II. Abdülhamid de meseleye dâhil olmuştur. Ancak Padişah, kendi atadığı mutasarrıfın kolayca harcanmasına müsaade etmemiştir. Evvela ağır biçimde tevbih edilmesini yani uyarılmasını istemiştir.⁶ Fakat mesele bu şekilde kapanmamıştır. Dâhiliye Nazırı Münir Paşa'ya göre, daha sonra durumda bir değişiklik gözlenmemiştir. Eşkiya vakaları artmış, Paşa'nın gayrinizami uygulamaları sürmüştür.

Sadrazam Kamil Paşa da Dâhiliye Nazırı'nın sözlerine ikna olmuştur. Demiryolu hattında yaşanan emniyet ve güvenlik probleminin⁷ mutasarrıfın bölgeyi iyi yönetememesinden kaynaklandığını açıkça beyan etmiştir. Nafia ve Dâhiliye nazırlarının kanaatlerini aynen benimseyen Kamil Paşa, mutasarrıfın bazı uygulamalarla hükümetin şanına halel getirdiği iddialarını padişaha aktarmıştır.⁸ Selim Sırrı Paşa'nın azledilmesini ve yerine Mustafa Neşat Paşa'nın atanmasını istemiştir. Sultan II. Abdülhamid, bakanlarının önerisini kabul etmiş ve aynı gün çıkardığı irade-i seniyye ile 14 Ekim 1889'da Selim Sırrı Paşa'nın mutasarrıflıktan azledilmesini onaylamıştır.⁹ Böylece Selim Sırrı Paşa, İzmit mutasarrıflığındaki ikinci yılında

³ "... pâ-yı taht-ı saltanat-ı seniyye civârında ve hat üzerinde bu gibi münhal-ı emniyet-i hâlât tevâli eylemekte..." BOA (Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi). İ.DH. (İrade Dâhiliye). nr. 1156/ 90393, v.1, 25 Eylül 1305 / 7 Ekim 1889.

⁴ "... oralarca huzûr ve emniyetin fıkdanı mutasarrıfın 'adem-i takayyüd ve iktidârından neş'et ediyor ise..." BOA. İ.DH. nr. 1156/ 90393, v.2, 28 Eylül 1305 / 10 Ekim 1889.

⁵ "...İzmid Mutasarrıflığının her bâr tedâbir-i lâzime-i kâragâhî ihtâr kılınmakta bulunmuş ..." BOA. İ.DH. nr. 1156 / 90393, v.2, 1 Teşrin-i Evvel 1305 [13 Ekim 1889].

⁶ "...mezkr mutasarrıflıktan mâbeyn-i hümayûn-ı cenâb-ı mülûkâneye 'arz olunan ma'lûmâtın mugâyir-i hakikat idüğü tebeyyün ve tahakkuk eylemekten nâşi baş kitâbet-i celîleden bâ tezkire-i husûsiye tebliğ olunan irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî mantûk-ı münîfince mutasarrıf-ı livâ tevbih dahi olunmuş ve tarik-i rast-güyu ve istikametten ser-mû inhirâf etmemesi tavsiye kılınmış olduğu ..." BOA. İ.DH. nr. 1156/ 90393, v.2, 1 Teşrin-i Evvel 1305 [13 Ekim 1889].

⁷ "...İzmid temür yolu hattı üzerinde münhal-ı emniyet-i halât tevâli ederek sû'î te'siri müceb olacağından bahisle bu bâbda bir tedbir-i serî' ittihâzı lüzûmuna dâir ... İzmid ve havâlisince bir müddetten beri devâm eden vakâyî-i şekâvetkârâne ve ahvâl-ı gayr-ı marziyye mutasarrıf-ı livâ sa'adetli Selim Sırrı Paşa hazretlerinin 'adem-i takayyüd ve iktidârından ileri gelmekte..." BOA. İ. DH. nr.1156 / 90393, v.4, 2 Teşrin-i Evvel 1305 [14 Ekim 1889].

⁸ "...ahvâl-ı husûsiyesi hakkındaki rivâyât-ı mevsûka dahi haysiyet-i hükümeti münhal bir dereceye varmış olmasına mebnî bekâsı câiz olamayacağından ber-müceb-i iş'âr 'azliyle yerine evsâf-ı lâzimeyi hâiz olan Burdur Mutasarrıflığından münfasıl sa'adetli Mustafa Neşat Paşa'nın icrâ-yı me'mûriyeti münâsib görünmüş ..." BOA. İ. DH. nr.1156 / 90393, v.4, 2 Teşrin-i Evvel 1305 [14 Ekim 1889].

⁹ "... iş bu tezkire-i sâmiye-i sadâretpenâhileri üzerine mücebince irâde-i seniyye-i hazret-i pâdişâhî şeref-müte'allık buyrulmuş... BOA. İ.DH. nr. 1156 / 90393, v.4, hamış kısmı 2 Teşrin-i Evvel 1305 [14 Ekim 1889].

yol güvenliğinden sorumlu tutularak görevinden alınmıştır. Fakat üç gün sonra yeniden atanmasına karar verilmiştir.

Yukarıda bahsedilen azil süreci oldukça hızlı gelişmiştir. İlginçtir Paşa'nın görevden alınışı sadece üç gün sürmüştür. Bu süreçte ne gibi gelişmeler olduğu bilinmemektedir. Yerine atanan Neşat Paşa görevine dahi başlamamıştır. Muhtevası hakkında tatmin edici bilgi bulunamayan bu üç günlük sürenin neticesinde II. Abdülhamid kararını revize etmiştir. 17 Ekim 1889'da çıkarılan irade-i seniyye ile Selim Sırrı Paşa'nın tekrar görevine başladığı duyurulmuştur.¹⁰

Sırrı Paşa'nın göreve başlamasının ardından bakanlıklar ve kurumlar arasındaki yazışma trafiği incelendiğinde, ipka kararının perde arkasını aralamayı sağlayacak veriler ortaya çıkmaktadır. Örneğin 26 Ekim 1889'da yani olaydan dokuz gün sonra Serasker Ali Rıza Paşa Sadaret'e bir yazı göndermiştir. Ali Rıza Paşa, İzmit askeri heyetinin gönderdiği vesikalarda Mutasarrıf Sırrı Paşa'nın içeriği açıklanmayan ama *mesâvî-i ahvâl* nitelemesi yapılan kötü hallerinden dolayı şikâyet edildiğini bildirmiştir. Hatta mahalli askeri heyet tarafından gönderilen mazbatanın hamışına yazıldığına göre, paşanın ahvalinden şikâyet edenler arasında Mâbeyn Müşîri Gazi Osman Paşa, maiyet-i seniyye Erkân-ı Harbiye Feriki Rıza Paşa da bulunmaktadır. Bunların her biri Sadaret'e şikâyetlerini bildirmişlerdir. İzmit Kumandanı Mirliya Saadeddin Paşa da Sırrı Paşa'nın yargılanmasını talep etmiştir.¹¹ Birlikte çalıştıkları İzmit Kumandanının müştekiler arasında yer alması dikkat çekicidir.

İzmit'in iki üst düzey yöneticisinin arasının niye bozulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak İlber Ortaylı'nın işaret ettiği gibi, bu durum Tanzimat'la değişen taşra yönetim sistemi gereği, ayrı iki güç haline gelişin kaçınılmaz sonudur.¹² Sonraki tarihlerde de uyuşmazlıklar devam etmiş ve 1892 yılında Sırrı Paşa, mezkûr kumandanı hükümet icraatları aleyhinde tezvirat yapmakla itham etmiş, fesatçı ve nifakçı olmakla suçlamıştır.¹³ İpka kararı sonrası Sırrı Paşa bir süre rahatlamıştır. Ancak 1890 yılında yeni şikâyetler ve ithamlarla karşılaşmış ve tekrar azledilmesi gündeme gelmiştir. Esas iktidar mücadelesi ve yönetim çatışması da bu süreçte yaşanmıştır.

1. Yalova Yolu İnşasıyla İlgili İthamlar ve Kaymakam İle Yaşanan Çatışmalar

Yalova, 1890 yılında Karamürsel Kazasına bağlı bir nahiye yerleşmesidir. Naibi Mehmed Arif Efendi idi. Sırrı Paşa'nın çabalarıyla Kasım 1889'da Yalova-Dağ Hamamı arasında şose ve köprü yapımına başlanmıştır. Ancak yukarıda belirtildiği üzere, geleneksel imece usullerini devam ettirmiş bu gibi nedenlerle kanun dışı hareket ettiği gerekçesiyle şikâyet edilmiştir.

Sırrı Paşa'nın müştekisi yöneticisi olduğu vilayete bağlı Karamürsel Kazası Kaymakamı Hüseyin Muharrem Efendi'dir. Kaymakam Efendi, ilk olarak 1 Nisan 1890 tarihinde Maliye

¹⁰ "... İzmid mutasarrıflığından infisâl eden Sırrı Paşa hazretlerinin zikrolunan mutasarrıflığa ibkâ'en icrâ-yı me'mûriyetiahîren şeref-sâdır olan irâde-i seniyye-i cenâb-ı padişâhî iktizâ-yı 'âlisinden olmağla ol-bâbda emr-u fermân hazret-i menlehü'l-emrindir..." BOA. İ. DH. nr. 1157 / 90435, v.2, 5 Teşrin-i Evvel 1305 [17 Ekim 1889].

¹¹ "...mutasarrıf müşârûnileyh hakkında şikâyatı hâvî mâbeyn-i hümayûn-ı mülûkâne müşîri Gazi Osman ve ma 'îyyet-i seniyye-i erkân-ı harbîye ferîki Rıza Paşalar hazerâtı ve makâm-ı sâmi-i asâfânelerine dahi mazbatalar vürûd ederek meşmûl-ı nigâh-ı 'âli buyrulmasıyla..." BOA. Y. PRK. ASK (Yıldız Perakende Askeri Maruzat) nr. 58 / 35, 14 Teşrin-i Evvel 1305 [26 Ekim 1889].

¹² İlber Ortaylı, *Tanzimattan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yayınları, Ankara 1985, s.67.

¹³ "... şimdîye değin bulunduğu mahallerde herkes tarafından menfûr ve umerâ-yı asâkir-i şâhâne beyninde su'î efkâr..." BOA. Y. PRK. UM (Yıldız Perâkende Evrâkı Umûmî) nr. 24 /28, 20 Mart 1308 [1 Nisan 1892].

Nezareti'ne bir yazı göndermiş, ardından altı gün sonra 8 Nisan 1890'da Dâhiliye Nezareti'ne Türkçe ibare ve Fransızca harflerle bir telgraf çekmiştir.¹⁴ Kanunen kendi yetki alanında olan kazanın resmi işlerine, Sırrı Paşa'nın mutasarrıf sıfatıyla haksızca müdahale ettiğini ileri sürmüştür. İlâveten bir takım suiistimallerin yaşandığını ve ihtilâs vakalarının önüne geçilemediğini iddia etmiştir. Kendisinin bir kamu görevlisi olarak durumu ilgili bakanlıklara bildirmesinin kanuni bir zaruret olduğunu söylemiş ve şikâyet gerekçesini bu şekilde izah etmiştir.¹⁵ Ardından vaki durumu kısaca şöyle özetlemiştir. "...Selim Sırrı Paşa, bundan beş ay önce (Kasım 1889) Yalova'ya giderek Dağ Hamamı yolu köprülerinin inşasını başlatmıştır. Bütün kaza emvalinin üçte biri nispetinde olan Yalova'nın vergi gelirini, kaza merkezi mal sandığına teslim etmeksizin doğrudan köprülere harcamıştır. Kanuna aykırı biçimde memur tayin etmiştir. Köprülerin yapımına nezaret etmek için mühendis ve kondüktör gibi Nafia memurlarından başka Karamürselli Rıza, Yalovalı Hasan, Nuri, Rıfat ve reji memuru Viktor ile Dağ Hamamı müsteciri Agop Efendi'ye 600'er kuruştan 1500 kuruşa kadar maaş tahsis etmiştir. Ayrıca nahiye müdürüne şifâhen ve yazılı emir vermek suretiyle, bütün hasılatın sandığa teslim edilmeden önce memurlardan Rıza ve Hasan Efendilere verilmesini istemiştir. Harcamalar Rıza Efendi marifetiyle yapılmıştır. Nahiye heyetine herhangi bir bilgi verilmemiştir. Yetkililer, yapılanların ileride ifade vermeye çağrılmaya neden olacağı ikazını yapmışlardır. Ancak Selim Sırrı Paşa, adı geçen şahıslara sahip çıkmış ve onları mali işlerde görevli kıldığını tekrar bildirmiştir..."¹⁶

Kaymakam Hüseyin Muharrem Efendi, Mutasarrıf Sırrı Paşa'nın bu yönetim anlayışını "yolsuz ve nizamsız" olarak nitelmiştir. Yolsuz ve nizamsız makbuzlar ve harcamalar suretiyle açmış olduğu irtikâp yolunun kapanmasına çare kalmadığından yakınmıştır. Sorumluluğunu yerine getirmek için Yalova'dan gelen yazı ve mazbataları, kazanın mal müdürüne ve sancağın muhasebeciliğine göndermiştir. Fakat oradan da bir sonuç alamamıştır. Kaymakam Efendi, ayrıca mutasarrıf Sırrı Paşa'nın İzmit ve Geyve yollarında dahi bu tür eylemlerde bulunduğunu, bu nedenle yaklaşık 100 bin kuruşluk bir irtikâbın döndüğünü ileri sürmüştür. Kaymakamın iddialarına göre Selim Sırrı Paşa, son olarak Yalova-Dağ Hamamı yolunu da aynı şekilde yolsuz ve nizamsız harcamalarla başlatmıştır. Ayrıca kış mevsiminin şiddetle cereyan ettiği bir dönemde yapılan köprülerin, inşaat tekniği açısından mahzurlu olduğuna vurgu yapmıştır.

¹⁴ Telgraf için bkz. BOA. HR. TO (Hariciye Tercüme Odası Evrakı). nr. 536 / 31.

¹⁵ "...mutasarrıfımız olan sa'âdetli Selim Sırrı Paşa hazretlerinin kanûnen 'uhde-i çâkerânemiz olan mu'âmelât-ı resmîyeyi engeşt-i müdâhalât ve kanûnen şikestâne mu'âmelâtıyla ... etmekte ve bu yüzden zuhûra gelen ihtilâsât ve sû'i-isti'mâlâtı artık ... görülmekte olmasına mebnî hâk-i pâ-yı 'âlî-i âsafânelerine 'arz ve iş'âra bir mecbûriyet-i kanûniye görülmekle..." BOA. İ. DH. nr. 1176 / 91969, v.2, 20 Mart 1306 [1 Nisan 1890].

¹⁶ "...Yalova emvâlini buralara tahsîs eylediğini kat'iyen bildirmiştir yolsuz ve nizâmsız makbûzât ve sarfiyât sûretiyle" BOA. İ. DH. nr. 1176 / 91969, v.2, 20 Mart 1306 [1 Nisan 1890].

Kroki:1-Yalova-Dağ Hamamı Yolu Planı (BOA. PLK. p. nr. 1856).

Gerçekte kaymakam ile mutasarrıf arasındaki ilişkinin bozulması yazının devamından anlaşılacak gibidir. Öyle ki Kaymakam Efendi, Karamürsel Kazası'nın senelik gelirinin büyük bir kısmının Yalova vergilerinden karşılandığını itiraf etmektedir. Esas sorun, şimdiye kadar kendi kazasının harcamalarına tahsis edilen bu yüklü miktar vergi gelirinin bundan böyle mutasarrıfın uygulaması nedeniyle gelemeyecek olması meselesidir. İşin özü mutasarrıf, makam gücünü kullanarak kaza gelirine bir nevi el koymuş ve çatışma buradan çıkmıştır.

Kaymakam Efendi, bütün iddialarını kanun ve hukuk çerçevesine oturtarak gündeme getirmeye gayret etmiştir. Tanzimat sonrası teşekkül eden kaza idare meclislerinin görev ve sorumluluklarını hatırlatarak, nahiyedeki harcamaların kaza meclisinin inisiyatifinde olduğunu bildirmiş ve yapılan işlemleri bundan dolayı kanunsuzluk olarak değerlendirmiştir.¹⁷ Kaymakam Muharrem Efendi'ye göre, 30-40 pare köyden ibaret Yalova halkı, amele nizamları ve talimatlarına aykırı biçimde¹⁸ arabaları ve hayvanlarıyla ağır kış şartlarında bedava ve zorla çalıştırılmışlardır.¹⁹ 12 km'lik güzergâhta gerçekte birkaç köprü bulunmasına rağmen, yapılan menfezler köprü gibi gösterilerek sayı 32'ye çıkartılmıştır. Bu şekliyle usulsüzlük yapılmıştır.

¹⁷ "...zira kaza mal sandığının tahsilât-ı vakı'adan haberi olmaz, sandığa nizâm-ı mevzû'a dâ'iresinde para teslim olunması kazanın kâim-i makamı mal müdürü ve meclis-i idâre hey'eti mu'amelât-ı câriyeden haberdar edilmez ve umûm hey'et-i kazaya bâ-irâde-i seniyye tevdi' buyurulan vazifeyi zaten nahiyede sarfiyat mu'amelesi, kanunen memnû' ve büyük küçük kaffe-i mübaya'ât ve sarfiyât meclis-i idârelerin cümle vezâifine mevdû' iken ..." BOA. İ. DH. nr. 1176 /91969, v.2., 20 Mart 1306 [1 Nisan 1890].

¹⁸ "...tesviye-i turuk ve ma'âbir için 'amele-i mükellefeyi nizâmât ve ta'limât-ı mahsûsasına muhâlif olarak sevk ve işgâl..." BOA. ŞD (Şûrâ-yı Devlet). nr. 1545 /57, 5 Zilkade 1304 [26 Temmuz 1887].

¹⁹ "... 'umûm kura ve mütecâvire ahâlisi bütün mevsim-i şitânın şiddet-i zamanında hayvanları, arabaları ve kendileri nihâyet derecelerde gösterilen cebr ve tazyik ile köprüler hidemâtına sevk edilmiş..." BOA. İ. DH. nr. 1176 /91969, v.2. 20 Mart 1306 [1 Nisan 1890].

Yapılan işlemlerin toplam maliyeti ancak 15 bin kuruş civarındır. Fakat usulsüzlük yapılarak, halka taş, kum, kireç ve nakliye ücretleri ve işçi yevmiyesi verilmiş gibi gösterilerek maliyet 1.000 liraya çıkartılmıştır. Bunun için sahte senetler hazırlanmış, resmi evrak gibi işleme konulmuştur.

Muhtevası kısaca bu şekilde olan şikâyet konusu, gerçekte çok ciddi ithamlar ve iddialar içermektedir. Kaymakam Efendi, açık bir şekilde mutasarrıf Sırrı Paşa'nın Yalova yolunun inşası sırasında kanunsuz davrandığını, devleti zarara uğrattığını ve usulsüz evraklar düzenleterek ihtilasa neden olduğunu ileri sürmüştür.

Kaymakam Muharrem Efendi, olayın ortaya çıkış yerinin Karamürsel olması hasebiyle incelemenin de burası tarafından yapılması gerektiğini düşünmüştür. Bunun için ara çözüm olarak Sırrı Paşa'nın seçtiği memurların da soruşturma esnasında Karamürsel'de hazır bulunabileceklerini ve tahkikatın birlikte yapılabileceğini bildirmiştir. Ancak bu teklif, Sırrı Paşa tarafından reddedilmiştir. Akabinde ilgili memurlar, Paşa tarafından Karamürsel kazasına hiç sorulmadan doğrudan Yalova'ya gönderilmiştir. Kaymakamın iddialarına göre, bu memurlar Yalova'daki bazı memurları ve ahaliden de birkaç kişiyi tehdit etmişlerdir. Sırrı Paşa, yolsuzluğu ortaya çıkaran kaza naibi, kaza mal kâtibi ve kaza belediye reisi vekilini tutuklatmıştır. Böylece meseleyi kapatmak istemiştir. Kaymakam Muharrem Efendi, arz ettiği hususların tümünü ispata hazır olduğunu söylemiş ve hilaf-ı hakikat bir kelime bile ortaya çıkması halinde her türlü cezaya hazır olduğunu söylemiştir.²⁰

Hüseyin Muharrem Efendi, 8 Nisan 1890 tarihinde Maliye Nezareti'ne bir telgraf daha göndermiştir. Burada sözü edilen ihtilâsın yaklaşık 500 lira kadarının kaza meclisi idaresi tarafından resmen tespit edildiğini ve durumun kaza merkezindeki mustandıklığa yani sorgu hâkimliğine sevk edileceği sırada İzmit mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa'nın olayı kapatmak için iki memuru Yalova'ya gönderdiğini söylemiştir. Kaymakamın istediği cevabın gelip gelmediği net olarak ortaya çıkarılamadı. Ancak telgrafında bildirdiği gibi ihtilâsı ortaya çıkaran memurlar mutasarrıflık tarafından tutuklanmışlardır. Bunlardan Yalova mal kâtibi Osman Nuri Efendi, Maliye Bakanlığına telgraf çekerek işkence gördüğünü ileri sürmüştür. Devlet malını kurtardığı için ödüllendirmeyi beklerken, mutasarrıfın emriyle "...bir cânîye edilmeyecek surette..." zorla getirildiğini "... mes'ûl bulunduğu evrâk ve kuyûdât-ı resmîye meydânda bırakılarak tahte'l-hıfz zabtiyelerin tüfenk dipçikleri altında getirilerek zaptiye nezâreti elinde..." tutulduğunu söyleyerek yardım istemiştir.²¹ Ancak yardım gelmesi bir yana Sırrı Paşa tarafından görevden alınmışlardır.²² Bir süre sonra Kaymakam da aynı akıbete uğramıştır.

Muharrem Efendi, bunun üzerine Dâhiliye Nezareti'ne iki defa arzuhal göndermiş ve suçsuz yere işinden olduğunu söylemiştir. Meseleyi inceleyen Şura-yı Devlet Dâhiliye Dairesi,

²⁰ "... iş bu ma'rûzât-ı çâkerânemi her vechle isbâta müheyya ve hazır bulunduğumu ve hilâf-ı hakikat bir kelime bile iş'âr-ı âcizânem tebeyyün eder ise her türlü mücâzâta hazır bulunduğumu 'arz ...' BOA. İ. DH. nr. 1176/91969, v.3, 28 Mart 1306 [9 Nisan 1890].

²¹ "...İzmid Mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa'nın ta'yîn eylediği me'mûrların beş yüz lirâyı mütecâviz vukû' bulan ihtilâsâtan Karamürsel Meclis-i İdâresi tarafından icrâ olunan tahkikattan 'âcizleri hasbe's-sadâka ma'lûmâtını beyân etmem müşârûnileyhin iğbirârını müceb olarak bir cânîye edilmeyecek sûrette mes'ûl bulunduğum evrâk ve kuyûdât-ı resmîye meydânda bırakılarak tahte'l-hıfz zabtiyelerin tüfenk dipçikleri altında getirilerek Zaptiye Nezâreti elinde bulundurulduğumdan vazife-i resmîyetten tevelliüd edecek mes'ûliyetten vikâyem ile 'adâlet-i pâdişâhî nâmına olarak merhamet-i nezâret-penâhilerine dahâlet ederim fermân....' BOA. İ. DH. nr. 1176/91969, v.5.

²² "...mahzâ böyle bir ihbârda bulunduğumuza rağmen... sadakat-ı ma'rûzamıza mücâzatan 'âcizlerinizi 'azl ederek mugâyir-i kanûn-ı hazret-i pâdişâhî mahvımıza sebebiyet vermiş..." BOA. Y. MTV (Yıldız Perâkende Mütenevvia Marûzât). nr.43 /70, 23 Nisan 1306 [5 Mayıs 1890].

yürürlükteki mevzuata göre kaymakamın sınıfının tenzil edilebilmesi için gerekli şartları taşımadığını tespit etmiş ve kararı kaymakam lehinde vermiştir.²³ Kaymakamın ve mal kâtibinin telgrafları İstanbul'da ses getirmiş ve olayın soruşturulması için müfettiş görevlendirilmiştir.²⁴ Dâhiliye Nezareti, Sırrı Paşa hakkındaki iddiaların araştırılmasını havi iradeye istinaden araştırma komisyonu kurmuştur. Komisyona ilk olarak muhasebeci mülazımlarından Abdülmecid Efendi görevlendirilmiş, ardından askeri teftiş yüksek komisyonunda Mirliva Hakkı Paşa ile Mirliva Ahmed Rüşdi Bey padişah iradesiyle dâhil edilmişlerdir. Üyelere 2000 kuruş harcırah verilmesi uygun görülmüştür.²⁵

Yalova hadisesi 1890 yılında çözülememiş ve ertesi yıla sarkmıştır. Ancak bu arada eş zamanlı olarak bölgedeki demir yolu inşaatının yol güvenliği meselesi yeniden ortaya çıkmış ve Selim Sırrı Paşa'nın tekrar görevden alınması gündeme gelmiştir. Bu hususla ilgili kurumlar arası yazışmalar sonrasında, Maliye ve Dâhiliye nazırlarının hazırladıkları öneriler Meclis-i Mahsusa taşınmıştır. Bakanlar kurulu, özetle bölgenin huzuru ve emniyetini sağlamakla görevli mutasarrıf ve tabur ağasını bölgede yaşanan cinayetleri önleyemediğinden sorumlu tutmuştur. Sadrazam Kamil Paşa başta olmak üzere bütün üyeler her ikisinin görevden alınmasını oy birliğiyle kabul etmişlerdir.²⁶ Alınan karar Sadrazam aracılığıyla II. Abdülhamid'e takdim edilmiştir. Ancak Padişah, kendi atadığı mutasarrıfı daha önce olduğu gibi yine korumuş ve 9 Haziran 1890 tarihli irade-i seniyye ile sadece tabur ağasının değiştirilmesine onay vermiştir. Selim Sırrı Paşa'yı görevden almamıştır.²⁷

Sonrasında Mâbeyn Başkâtibi Süreyya Paşa da Sırrı Paşa'nın görevden uzaklaştırılması kararını desteklemiştir. Ancak Sırrı Paşa'yı kaybetmek istemeyen padişah, onun yerine atanması önerilen Ömer Şevki Paşa'nın çok değerli bir devlet adamı olduğunu beyan etmiş ama onun asla Selim Sırrı Paşa'nın yerini dolduramayacağını söylemiştir. Bu nedenle görevden alınması talebini reddetmiştir.²⁸ Bakanların ısrarcı tavırlarını teskin etmek için Sırrı Paşa'yla ilgili geniş çaplı bir tetkikatın yapılarak sonucunun beklenmesini istemiştir. Paşa hakkındaki iddiaların doğru olması halinde azledilmekle yetinilmeyeceği, üstelik yargılanarak hesap vermesini temin edeceğini söyleyerek konuyu kapatmıştır.²⁹

²³ "...bir kâ'im-i makâmın tenzil-i sınıfı iktidârsızlığının üç def'a kat'ıyyen tahakkuk etmesine mütevakıf olup..." BOA. DH. MKT. nr. 1822 / 114, 18 Mart 1306 [30 Mart 1890].

²⁴ "... münderecâtının bi'l-vücûh tetkiki şâyân-ı ehemmiyet bulunmuş olmağla serî'ân bir müfettiş i'zâmiyla tahkîkât-ı mükemmele icrâ ettirilerek hâsıl olacak neticenin inbâsına himem-i 'âlfîyye-i dâverileri" BOA. DH. MKT (Dâhiliye Mektûbi Kalemi). nr. 1717 / 5, 20 Şaban 1307 [11 Nisan 1890].

²⁵ "...mûmâileyhimâya dahi ikişer bin gurus harç-ı râh i 'tâsı münâsib görünmüş olmağla..." BOA. DH. MKT. nr. 1722 / 6, v.1. 21 Nisan 1306 [3 Mayıs 1890].

²⁶ "...livâ-ı mezkûr mutasarrıflığıyla tabur ağalığına erbâb-ı ehliyet ve istikâmetten münâsib birer zâtın intihâb ve ta'yîni müttehiden bi't-tezekkür ...", BOA. İ.MMS. nr. 112/ 4805, v.2, 27 Mayıs 1306 [8 Haziran 1890].

²⁷ "... İzmid mutasarrıfıyla tabur ağasının lüzûm-ı tebdiline dâ'ir meclis-i mahsûs-ı vükelâdan kaleme alınan mazbatanın melfûflarıyla berâber arz ve takdîmiyle Takımıyla manzûr-ı 'âli olarak mutasarrıfın ibkâsıyla yalnız tabur ağasının tebdili..." BOA. İ. MMS. nr. 112 /4805, v.1, 28 Mayıs 1306 [9 Haziran 1890].

²⁸ "... Ömer Şevki Paşa'nın nezd-i 'âlîde ma'lûm olan ahvâline nazaran Sırrı Paşa'nın yerini tutabilmesi me'mûl olmayup..." BOA. Y. PRK. BŞK (Yıldız Perâkende Evrâkı Mâbeyn Başkâtâbeti). nr. 19 /58, 10 Teşrinî Evvel 1306 [22 Ekim 1890].

²⁹ "... evvel emirde müşârünileyhe isnâd olunan su'i-isti'mâlât ne gibi şeyler olduğunun ta'yin-i madde ile tafsîlen 'arz ve iş'ârı husûsuna irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâhî müte'allık ve şeref-sudûr buyrulmuş ve evrâk-ı melfûfa takımıyla i'âde kılınmış olmağla..." BOA. Y. PRK. BŞK. nr. 19 /58, 10 Teşrinî Evvel 1306 [22 Ekim 1890].

Böylece Selim Sırrı Paşa, 1889'da azledildiği gibi tekrar görevden alınmamıştır. Padişahın koruyucu tavrıyla görevini sürdürmüştür. 1890 yılı bu şekilde biterken, 1891'de tekrar Yalova yolu meselesi ile uğraşmıştır. Dâhiliye Nezareti'nin daha önce İzmit mutasarrıflığından talep ettiği bilgiye istinaden İzmit İdare Meclisi meseleye el atmıştır. İnceleme sonucunu 18 Mart 1891 tarihinde Şura-yı Devlet'e göndermiştir. İdare Meclisi raporuna bakıldığında son derece önemli gelişmeler yaşandığı anlaşılmaktadır. Daha önceki yazışmalarda olayın öznelereinden biri olan ve yolsuzluğun ortaya çıkarılmasını sağladığına inanan hatta son telgrafında işkenceye maruz kaldığını söyleyen Yalova mal kâtibi Osman Nuri Efendi ifadesini tümüyle değiştirmiştir.

2.Yalova Mal Kâtibi Osman Nuri Efendi'nin İfade Değişikliği ve Olayın Yeni Seyri

27 Ocak 1891 tarihli bir arzuhal veren Osman Nuri Efendi, köprülerin yapımı için gerekli malzemeyi İzmit nafia başmühendisi İstefan, Karamürsel bidayet mahkemesi üyesi Rıza ve Yalova belediye başkanı Hüseyin Efendi ile birlikte satın aldıklarını söylemiştir. Sahtecilik yapıldığı iddia edilen amele ücretlerini, nahiye heyetinin huzurunda ödediklerini ve alışverişlerde ya da harcamada herhangi bir israfın veya suiistimalin olmadığını beyan etmiştir. Dahası bütün bunlara rağmen Karamürsel Kaymakamı Muharrem Efendi'nin kendisini kaza merkezine çağırdığını ve mezkûr senetlerde suiistimal olduğuna dair bir ihbarname talep ettiğini, bunun için baskı yaptığını ve imzasını zorla aldığını dile getirmiştir. Olayın tahkiki için İstanbul'dan gönderilen Abdülmecid Sabit Efendi'nin yanında, yine kaymakamın istediği şekilde baskıyla ifade verdiğini söylemiştir. Osman Nuri Efendi, beyanının devamında yaptığı işten ötürü vicdan azabı çektiğini, bu nedenle hilaf-ı hakikat ihbarlar ve ifadelerden pişman olduğunu söylemiş, vicdanın sesini dinleyerek İzmit meclisine gerçekleri söyleyeceğini beyan etmiştir.³⁰ Bunun üzerine İzmit idare meclisi, kâtip Osman Nuri Efendi'yi bizzat meclise çağırmıştır. Arzuhâl ve üstündeki mühürün kendisine ait olup olmadığı sorulmuştur. Bahsi geçen arzuhâlin kendi el yazısıyla yazılmış olduğunu, harcamalara ait senetlerdeki mühürün de kendisine ait olduğunu kâtip efendi kabul etmiştir.³¹

Osman Nuri Efendi'nin kaymakamın yanında söyledikleri mi yoksa mutasarrıfın yanında söyledikleri mi doğrudur bunu belgelerden anlamanın imkânı yoktur. Ancak ifadesini bu şekilde yenilemesi ve mutasarrıfı aklayıcı, kaymakamı suçlayıcı beyanda bulunuşu olayın seyrini doğal olarak değiştirmiştir. Bu durumda Kaymakam Hüseyin Muharrem Efendi ve Naib Mehmed Arif Efendi suçlu duruma düşmüşlerdir.

Gelişmeleri öğrenen kaza naibi Mehmed Arif Efendi derhal devreye girmiştir. 3 Mayıs 1891'de Dâhiliye Nezareti'ne gönderdiği yazıda, kendisinin makamı itibarıyla Karamürsel idare meclisinin doğal üyesi olduğunu ve iddia edilen yolsuzluğun heyet üyeleriyle birlikte senetleri kontrol ettikleri sırada tespit etiklerini bildirmiştir. Belediye çavuşu Aşık Mustafa Ağa'ya para verilmediği halde birkaç yüz kuruşluk senet mühürlendiğini, keresteciden alınan kerestenin birkaç katı kadar senet imzalatırıldığı, bazı imzaların sahte olduğunu v.s daha birçok iddia ileri sürmüştür. İzmit Mutasarrıfının konuyla ilgili bir şey yapmaması üzerine Kaymakam Hüseyin Muharrem ile birlikte durumu meşihat makamına yazmak durumunda kaldıklarını söylemiştir.

³⁰ "...sarfiyât-ı vâkı'ada bir gûne isrâfât ve su'i-isti'malât olmadığı halde kaza-ı mezkûr kâ'im-i makâm-ı sâbıkı Muharrem Efendi kendisini kazâya celb ve senedât-ı mezkûrenin mikdâr ve kemiyyâtında su'i-isti'malât vukû' bulduğuna dâir bir kut'a ihbârname taleb ile ol-bâbda icrâ ettiği cebr u tazyik üzerine o meâlde beyân edilen varakayı temhîr ve ..." BOA. Y.PRK. A (Yıldız Perâkende Evrâkı Sadâret). nr. 6 /9, v.2, 6 Mart 1307 [18 Mart 1891].

³¹ "... iş bu hilâf-ı hakikat ihbârât ve ifâdâtından nükûl eylediğini beyân ve kâfe-i mübâyâ'ât ve sarfiyâtın vukû'-ı sıhhatini der-miyan etmesi üzerine efendi-i mûmâileyh bi'z-zât meclis-i 'acizânemize celble iş bu 'arzuhâl ve zîrindeki mühür kendisinin olup olmadığı su'âl olunduktâ mezkûr 'arzuhâl hatt-ı destiyle muharrer..." BOA. Y.PRK. A. nr. 6 /9, v.2, 6 Mart 1307 [18 Mart 1891].

Ancak gelişmeler sonrasında mutasarrıf tarafından Yalova mal kâtibi Osman Nuri'nin ve tapu kâtibi Hüseyin Efendilerin görevden alındıklarını belirtmiştir. Mutasarrıfın usulsüz uygulamalarını gün yüzüne çıkaran Kaymakam Hüseyin Muharrem Efendi'nin azledildiğini beyan etmiştir. Karamürsel Naibi Mehmed Arif Efendi, son olarak ihtilas suçunu işleyenlerin ceza görecekları yerde hazinenin haklarını ortaya çıkarmaya çalışanların gadre uğradıklarını iddia etmiştir.³²

Konuyla ilgili tartışmalar 13 Haziran 1891'de Şura-yı Devlet gündemine alınmıştır. Şura-yı Devlet üyeleri meseleyi değerlendirirken, İzmit idare meclisinin gönderdiği rapor ile yol inşaatının fenni tetkiki için Nafia Nezaretince görevlendirilen turuk ve meabir müdürü muavini Arslan Efendi'nin raporunu dikkate almışlardır. Şura-yı Devlet üyelerine göre; Arslan Efendi'nin raporunda sözü edilen Yalova yolunun Nafia Nezareti'nden herhangi bir karar çıkmadan inşasına başlandığı tespit edilmiş ve hukuksuz olarak nitelendirilmiştir. Durum İzmit Mutasarrıfı Selim Paşa'ya sorulduğunda; Paşa, bu yolun inşasına padişah II. Abdülhamid'in iradesiyle başlandığını bildirmiştir. Bunun üzerine Şura-yı Devlet üyeleri meseleyi kapatmışlardır. Ele alınan ikinci iddia, yolun inşasına teknik açıdan yapılan itirazlardır. Şura-yı Devlet, güzergâhın yol yapımı için elverişli olduğunu kabul etmiş ve itirazların geçerli olmadığına hükmetmiştir. İncelenen üçüncü iddia ise suiistimal meselesidir. Şura-yı Devlet üyeleri gerek tahkik evraklarında gerekse Arslan Efendi'nin raporu ve şifahi izahatında yolun inşaatında bir miktar fazla harcama yapıldığını tespit etmiştir. Bunun kesin neticeye ulaşması için Maliye Nezareti memurlarının tahkik layihalarına göre hareket edilmesi kararını vermişlerdir. İzmit idare meclisinin sunduğu mazbatada ise inşaatla herhangi bir ihtilas yapılmadığı iddia edilmiştir. Onlara göre olayın baş müsebbibi Karamürsel Kaymakamı Hüseyin Muharrem Efendi ve tahkik memuru Abdülmecid Sabit Efendi'dir. İhtilas iddialarını ortaya atan yol memurları, bunların baskılarıyla ihbarname vermişlerdir.³³

Şura-yı Devlet üyeleri, tahkik memuru Abdülmecid Efendi'nin iddia ettiği 30 bin kuruş civarındaki ihtilasın gerçek olup olmadığının ortaya çıkarılması için şu öneride bulunmuştur. İtham edilen yol memurları, İzmit idare meclisine çağrılarak yaptıkları harcamalar makbuz ve senetlerle tespit edilmelidir. Bu memurlar kime ne kadar harcadıklarını söylerse onlar da meclise çağrılarak ifadelerine başvurulmalıdır. Böylece sağlıklı bir sonuca ulaşılmalıdır. Süreç sonunda ihtilasın yapıldığı kesinleştiğinde failer, kanuna göre cezalandırılmalıdır.

Son olarak Şura-yı Devlet üyeleri, doğrudan Selim Sırrı Paşa hakkındaki iddiayı değerlendirmişlerdir. Üyeler, Sırrı Paşa'nın harcanmasına izin verdiği söylenen 11 bin kuruşla ilgili Abdülmecid Efendi ile Arslan Efendi'nin konuyla ilgili raporlarının onaylı nüshalarının Sırrı Paşa'ya gönderilmesi ve bunlarla ilgili bir açıklama alınmasını istemiştir. Sırrı Paşa'nın harcamaları yaparken dayandığı herhangi bir kanun maddesi olup olmadığının tespit edilmesini kararlaştırmıştır. Bunun dışında Sırrı Paşa'nın kanun dışı işler yaptığı iddialarıyla ilgili olarak, daha önce Dâhiliye Nezareti'ne iki defa resmi yazı gönderilerek ön inceleme yapılması istendiği, fakat nezaretten henüz bir bilgi gelmediği tespitini yaparak konuyu bu şekilde neticelendirmiştir.³⁴

³² BOA. Y. PRK. A. nr. 6 /9, v.3, 21 Nisan 1307 [3 Mayıs 1891].

³³ "...bir güne ihtilâs vukû' bulmayıp ancak Karamürsel ka'im-i makâm-ı sâbıkı Muharrem Efendi ile tahkik me'mûru Abdülmecid Sabit Efendi'nin ibrâm ve isrârlarına binâen hilâf-ı hakikat ihbârname verdikleri yol me'mûrları tarafından ayrı ayrı varakalarla ..." BOA. Y.PRK. A. nr. 6 /9, v.1, 1 Haziran 1307 [13 Haziran 1891].

³⁴ BOA. Y.PRK. A. nr. 6 /9, v.1, 1 Haziran 1307 [13 Haziran 1891].

Özetle Şura-yı Devlet üyeleri, Selim Sırrı Paşa'ya yönelik suçlamaları doğru kabul etmemiş ve iyice tahkik edilmesini istemiştir. Ancak mesele burada da bitmemiştir. Daha önce Münir Paşa zamanında başlayan tartışmalar, Halil Rıfat Paşa 1891'de Dâhiliye Nazırı olunca yine sürmüştür. Kamil Paşa'dan sonra Sadrazam olan Cevat Paşa da olaya müdahil olmuş ve Halil Rıfat Paşa ile aralarında konuyla ilgili aylarca süren yazışma trafiği yaşanmıştır.

Bu yazışmalarda Sırrı Paşa'nın, işlediği suç nedeniyle kaza idare meclisi tarafından azledilen bir köy muhtarını tekrar muhtarlığa iade ettiği iddia edilmiştir.³⁵ Söz konusu muhtarın seçim olmaksızın yıllarca muhtarlık yaptığı, bir takım yolsuz işlere teşebbüs ettiği ifade edilmiştir.³⁶ Bir başka yazışmada Sırrı Paşa, "ahvâl-ı husûsiyesi" nedeniyle itham edilmiştir. Ancak burada neyin kastedildiği açıkça belirtilmemiştir.³⁷ Nihayetinde Rıfat Paşa, bu gerekçelere binaen Sırrı Paşa'nın görevden alınması için daha önce birkaç defa teklif yapıldığını ama neticesiz kaldığını hatırlatarak Paşa'nın azledilmesini³⁸ ve yerine uygun birinin atanmasını tekrar Sadrazam Cevat Paşa'dan istirham etmiştir. Ancak Sadrazam, oldukça temkinli davranmıştır. Şikâyet konusunun tahkike muhtaç olduğunu gerekçe göstererek talebi reddetmiştir.³⁹ Böylece Dâhiliye Nazırı ile Sadrazam arasında aylarca sürüp giden yazışmalar bir netice vermemiştir. Bu defa aynı zaman diliminde Şeyhülislam Cemaleddin Efendi devreye girmiştir. Yalova Naibinin iddialarına sahip çıkan Cemaleddin Efendi, Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği yazıyla Naip Efendi'nin yaptığı ihbarlar nedeniyle mutasarrıfın hedefi haline geldiğini söylemiştir.⁴⁰ Gerek Dâhiliye Nazırı Halil Rıfat Paşa'nın yoğun ısrarları, gerek Şeyhülislam Cemaleddin Efendi'nin talebi sadaretle bir karşılık bulamamıştır. İzmit mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa, hakkındaki iddiaların somut delillere dayanmaması üzerine görevine devam etmiştir.

Değerlendirme ve sonuç

Bu araştırmada İzmit mutasarrıfının 1889-1891 yılları arasında kaymakamla yaşadığı idari çatışma ve görevden alınma süreçleri incelenmiştir. Mutasarrıf Selim Sırrı Paşa, aynı dönemde hem İzmit redif kumandanı Saadeddin Paşa ile hem de amiri pozisyonunda olduğu Karamürsel kaymakamı Hüseyin Muharrem Efendi ile bir çatışma süreci yaşamıştır. Her iki çatışma vilayet nizamnameleriyle sınırları net olarak çizilemeyen yetki karmaşasından kaynaklanmıştır. Ancak bürokratik hiyerarşide astı olan bir kaymakam ile çatışması daha dikkat çekicidir. 1889'da Yalova'ya yol yapmak için harekete geçen Sırrı Paşa, yolsuzluk, nizamsızlık, suiistimal, ihtilas gibi çok ağır suçlamalara maruz kalmıştır. Karamürsel kaymakamı ve kaza naibinin dilekçeleriyle başlayan tartışma iki yıl kesintisiz devam etmiştir. Sırrı Paşa, iki yıl boyunca

³⁵ BOA. Y.PRK. DH. nr. 5 /5, 30 Eylül 1307 [12 Ekim 1891].

³⁶ "...muhtâr-ı merkûm mutasarrıf müşârûnileyhin taht-ı himâyesinde olmasıyla bir gûne te'sîri görülemeyişinden bahisle kendilerinin buraya celb ile ifâdât-ı şifâhiyelerinin ahzı istid'âsından 'ibâret olmasına nazaran ... müştekilerin ta'alluk-ı maslahata mebnî Dâhiliye Nezâreti'nce buraya celb olunarak isticvâbı veyahut yâverân-ı hazret-i şâhânelerinden bir kullarının veya refâkat-ı çâkeride bulunan yâver kâ'im-i makâm Ali Bey kullarının hafıyyen Karamürsel'e i'zâm olunarak tahkikât-ı muharremâne icrâ edilmesi şıklarından kangısı emr u fermân...." BOA. Y. PRK. DH. nr. 5 /5, v.2, 30 Teşrinî Sani 1307 [12 Aralık 1891].

³⁷ "... İzmid ve Geyve tarîkiyle birleşen yolun hitâm-pezir olduğuna dâ'ir mâbeyn-i hümayûn-ı mülûkâneye vukû' bulan 'arz u iş'ârının muğâyir-i hakikat idüğü tebeyyün eylemiş bulunduğ gibi ahvâl-ı husûsiyesi hakkındaki rivâyât-ı mevsûka..." BOA. Y. PRK. A. nr. 6 /43.

³⁸ "... lüzûm-ı 'azl ve tebdîlinin nezâret-i âcizimce çend def'a makâm-ı sâmi-i sadâretpenahîlerine iş'âr edildiği..." BOA. Y.PRK. DH. nr. 5 /5, 30 Eylül 1307 [12 Ekim 1891].

³⁹ "...mutasarrıf müşârûnileyh hakkında nâib mûmâileyh tarafından der-meyân olunan şikâyât muhtâc-ı tahkik olduğu misillü... bu bâbda vesâit-i münâsebe ile icrâ-yı tahkikât olunarak netice-i hâsılâya göre icâbının inbâsı..." BOA. Y.PRK. DH. nr. 5 /5, 8 Teşrinî Evvel 1307 [20 Ekim 1891].

⁴⁰ BOA. Y.PRK. DH. nr. 5 /5, v.3, 25 Teşrinî Sani 1307 [7 Aralık 1891].

kendini savunmak için çaba harcamıştır. Yalova yolunun yapımıyla başlayan tartışmanın anlaşılabilmesi için tarihi arka planı, sosyolojik yönü ile yönetim ve organizasyon boyutunun ve kuramsal arka planının ortaya çıkarılması gerekir.

Teorik olarak çatışmanın birçok nedeni sayılabilir. Bunlardan biri işler arası fonksiyonel karşılıklı bağılıktır. Fonksiyonel olarak birbirlerine bağlı birimlerden birinin işlevini yerine getirememesi, işin organizasyonunda aksaklığa neden olur. Planlanan zamanda işin gerçekleşmemesi amaca ulaşmayı engeller.⁴¹ Bu yönüyle Sırrı Paşa, Yalova yolu ve köprülerinin kısa sürede tamamlanması için bir yöntem benimsemiştir. Ancak Paşa'ya göre kendisine bağlı birimin üst yönetimi (Karamürsel Kaymakamı) üzerine düşeni yapmadığı, üstelik engellemeye çalıştığı için hedefe ulaşılması güçleşmiştir. Bu süreç kaymakam ile mutasarrıfın çatışmasına zemin hazırlamıştır. Gerçekte kaymakam ile mutasarrıf arasındaki ilişkinin bozulmasının ana sebeplerinden birisi, vergi gelirini yönetme mücadelesidir. Karamürsel Kazası'nın senelik gelirinin büyük bir kısmını oluşturan Yalova vergi tutarının kaybı ihtimali kaymakamı tedirgin etmiştir.

İşlevselcilerin aksine çatışmacı teorisyenler, toplulukların güç kazanmak için birbirleriyle mücadele edişlerini öne çıkarırlar. Sosyolojide çatışma kuramı denildiğinde ilk akla gelen kişi olan Karl Marx, toplumu çıkarları farklı toplumsal gruplar arasındaki çatışmalar açısından inceler. Max Weber ise meşruiyet üzerine yoğunlaşır ve resmi kurallardan doğan egemenliği, rasyonel-yasal egemenlik olarak tanımlar. Egemenliğin kaynağı hukuka uygun yasalar olduğunda toplumun bunlara itaat ettiğini ileri sürer.⁴² Çalışma konumuza geri dönerek meseleyi bu bağlamda ele almak gerekirse, Karamürsel Kaymakamının mutasarrıfın uygulamalarına karşı çıkışını, Weber'in işaret ettiği hukuka dayalı olmayan işlemlerin icra edilmesi nedeniyle yaşanan meşruiyet krizi olarak okumak mümkündür.

Kaymakam ve mutasarrıf arasında yaşanan çatışma, işletme yönetimi açısından da ele alınabilir. Bu yönüyle bakıldığında sözü edilen çatışmada, kişiler arası çatışma kategorisinde değerlendirilen ast-üst çatışması ve emir komuta çatışmasına rastlanılır. Yöneticinin icra ettiği yönetim biçimi, astları tarafından benimsenmediğinde ast-üst çatışması ortaya çıkar. Emir-komuta çatışması da aslında buna benzer ancak burada esas olan her astın bir üste bağlı olması ve sadece ondan emir alması durumudur. Amir pozisyonunda olan kişinin astının davranışlarını belirlemeye çalışması bazen çatışma doğurur ki, Sırrı Paşa'nın talimatları da bu şekilde algılanmıştır. Kamu hizmetlerini büyük bir işletme alanı olarak kabul ettiğimizde gerçekte işletmelerde ortaya çıkan pek çok çatışmanın burada da vuku bulma ihtimali elbette vardır. Mevcut kaynakların paylaşılması meselesi, statü farklılığı, yönetim alanıyla ilgili karmaşa ya da belirsizlik, yöneticilik anlayışı ya da tarzı çatışmaların en sık görülen nedenlerindendir.⁴³

Gerçekte İzmit mutasarrıflığında Selim Sırrı Paşa'nın kaymakam Hüseyin Muharrem Efendi ile çatışması, yukarıda sayılan neredeyse bütün nedenlerle bağıntılıdır. Çatışmanın nesnesi olan Yalova yolu, Sırrı Paşa ile Muharrem Efendi'nin yöneticilik anlayışındaki farklılığı ortaya çıkarmıştır. İki taraf için de yönetim alanıyla ilgili belirsizlik hali vardır. Kaymakam ve mutasarrıf metaforik olarak birbirlerini görev ve sorumluluk alanının sınırlarını bilmemekle suçlamışlardır. Anayasa ile kaldırılan angarya usulüne göre yol inşası, mutasarrıf için işlerin hızlandırılması ve kamu yararına bir işlem olarak algılanırken; kaymakam açısından mevzuata

⁴¹ Fatih Karcıoğlu, Zişan Duygu Alioğulları, "Çatışmanın Nedenleri ve Çatışma Yönetim Tarzları İlişkisi", *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3-4, 2012, s.218.

⁴² Wallace, Wolf, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, s.115.

⁴³ Orhan Akova, Gönül Akın, "Çatışma Yönetimi", *Yönetim ve Örgütsel Etkinliği Geliştirme Yöntemleri*, ed. Özer, K.O, Hızıroğlu, M, Saldamlı, Adra Yayıncılık İstanbul, 2015, s.520.

aykırı ve suç teşkil eden bir uygulamadır. Bu yönüyle mutasarrıf, kanunsuz olarak köylüleri zorla çalıştırarak hukuksuz işlem yapmakla itham edilmiştir. Belirsizliğin giderilerek orta yolun bulunması için kaymakam tarafından yeni öneriler getirilmiştir. Vakanın çıkış yerinin Karamürsel olmasını gerekçe olarak sunan Muharrem Efendi, olayla ilgili incelemenin kaymakamlık tarafından yapılmasını teklif etmiştir. Ara çözüm olarak Sırrı Paşa'nın seçtiği memurların da soruşturma esnasında Karamürsel'de hazır bulunabileceklerini ve tahkikatın birlikte yapılabileceğini bildirmiştir. Ancak bu teklif, ortada bir yetki karmaşası olmadığını düşünen Sırrı Paşa tarafından reddedilmiştir.

Kaymakam ile mutasarrıf arasındaki çatışmayı daha çok ast-üst, emir komuta çatışması grubuna dâhil etmek olasıdır. Sırrı Paşa'nın yol inşaatı sırasında toplanılan bütün vergiye el koyarak, yol harcamalarına ayırması, astı olan kaymakamı yetki alanına müdahale edildiği gerekçesiyle çatışmaya itmiştir. Sırrı Paşa ise ilgili tüzüklerde mezkûr yetkinin sancak mutasarrıfına tevdi edildiği inancıyla hareket etmiştir. İki tarafın anlaşamaması çatışmayı kaçınılmaz kılmıştır. Tartışmanın dayanağı mevzuat 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ile 1876 Kanun-i Esasidir. Karamürsel kaymakamının, yol inşaatında köylülerin hukuksuz çalıştırıldığı iddiasının dayanağı her türlü angaryanın kaldırılmasını temin eden ilk Osmanlı anayasasıdır. Gerçi vakanın yaşandığı yıllarda her ne kadar meclis tatil edilmiş, anayasa rafa kaldırılmış olsa da yerel yöneticilerin zihinlerinde angarya ve cerimenin kaldırıldığı algısı yerleşmiş gibidir.

Kaymakam ile mutasarrıfın çatışmasını, anakronizme düşmemek kaydıyla modern ve post modern bakış açısıyla ele almak da mümkündür. Modern çatışma teorisinde, çatışma yönetenler ve yönetilenler arasındadır. Post modern teoride ise çatışma, bilgi sahibi olanlar ile olmayanlar arasındadır. Bu yönüyle mevzuatın kendisini yetkilendirdiği bilgisine sahip olduğunu düşünen kaymakam Muharrem Efendi, muarızının bu bilgidен yoksun olduğu düşüncesiyle hareket etmiş olmalıdır. Böylece her ne kadar bürokratik açıdan ast durumunda olsa da sahip olduğu mevzuat bilgisi nedeniyle kendisini haklı ve güçlü görmüştür.

Yerelde başlayıp kısa sürede bakanlıklar arası yazışmaların öznesi olan hatta sarayı da işe müdahil eden bu çatışma nasıl yönetilmiş ve ne şekilde çözülmüştür?

Meydana gelen anlaşmazlığı çözebilmek için tarafların ya da üçüncü bir tarafın teşebbüsleri, çatışmanın yönetimi olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴ Genel olarak işletmeler için geçerli olan bu tür sorunlara kalıcı çözüm getiren modeller arasında “sorun çözme” modeli öne çıkmaktadır. Bu yöntemde problemin üstüne gidilerek çözüme kavuşturmak hedeflenir.⁴⁵ Devlet kurumları arasında yaşanan çatışmayı çözecek olan devletin üst yönetimidir.

Yalova yolunun yapımı nedeniyle aslında Tanzimat'tan beri birçok şehirde olduğu gibi kaymakam ile mutasarrıfın karşı karşıya geldiği bir süreç yaşanmıştır. Yapılan onlarca yazışmadan hangisinin haklı ya da haksız olduğunu ortaya çıkarmak elbette mümkün değildir. Ancak yazışmalarda kullanılan terminoloji, yöneticilerin idari anlayışını ve hâkim kültürel paradigmayı belirlemek için önemli malzemeler de sunmaktadır. Evvela şunu çok net olarak tespit edebiliriz ki, 1839 Tanzimat Fermanı ile başlayan, 1864 ve 1871 Vilayet Nizamnameleri ile devam eden süreçte taşra yönetimi yeniden şekillenmiştir. Yönetimde kanunilik ve hukukilik ilkesi, vakanın yaşandığı tarihlerde epeyce yerleşmiş bir gelenek haline gelmiştir. Kaymakamın mutasarrıftan şikâyet iddiasının esası, dinsel ya da toplumsal ayıplama paradigmatlarıyla değil

⁴⁴ Karcıoğlu, Alioğulları, “Çatışmanın Nedenleri ve Çatışma Yönetim Tarzları İlişkisi”, s.218.

⁴⁵ Süreyya Yılmaz, Permin Görece, “Örgütsel Çatışma Yönetimi ve Stratejileri”, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 6 (42), s. 2776. ss 2768-2779.

kanun, nizam ve hukuk kavramlarıyla şekillenen hukuk devleti ölçütleri çerçevesinde gelişmiştir. İddiaların meşruiyeti hukuk dairesinde temellenmiştir.

Sırrı Paşa'nın üzerine atılı cürümleri işleyip işlemediğini arşiv belgelerinden kesin olarak tespit etmek mümkün değildir. İddialar hükümet üyeleri arasında bile farklı yorumlanmıştır. Sultan II. Abdülhamid, evvela azl edip sonra ibka kararı verdikten sonra, her ne zaman Sırrı Paşa'nın görevden alınması istense hep itinalı davranmış ve önerileri geri çevirmiştir. Sırrı Paşa'ya çok değer verdiği anlaşılan padişah, onun yerine atanması için önerilen bir paşanın asla Sırrı Paşa'nın yerine tutamayacağını açıkça söyleyerek tarafını belli etmiştir. Sultan II. Abdülhamid, görevden alınmasını ısrarla isteyen bakanlarını teskin etmek için Sırrı Paşa'yla ilgili geniş çaplı bir tetkikatın yapılarak sonucunun beklenmesini istemiştir. Paşa hakkındaki iddiaların doğru olması halinde azledilmekle yetinilmeyeceği, üstelik yargılanarak hesap vermesini temin edeceğini söyleyerek konuyu kapatmıştır. İddiaları asılsız bulduğundan Sırrı Paşa'yı bu meseleden ötürü azletmemiştir. Böyle çatışmanın kazanan tarafı Sırrı Paşa, kaybedeni ise Karamürsel Kaymakamı Hüseyin Muharrem Efendi olmuştur.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BOA (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi)

BOA. DH. MKT (Dâhiliye Mektûbi Kalemi). nr. 1717 /5, 1722 /6, 1822 / 114.

BOA. İ.DH. (İrâde Dâhiliye). nr. 1156/ 90393, 1157 / 90435, 1176 / 91969.

BOA. İ.MMS (İrâde Meclis-i Mahsûs). nr. 112/ 4805.

BOA. HR. TO (Hâriciye Tercüme Odası Evrakı). nr. 536 / 31.

BOA. ŞD (Şûrâ-yı Devlet). nr. 1545 /57.

BOA. Y. MTV (Yıldız Perâkende Mütenevvia Marûzât). nr.43 /70.

BOA. Y.PRK. A (Yıldız Perâkende Evrâkı Sadâret). nr. 6 /9, 6 / 43.

BOA. Y. PRK. ASK (Yıldız Perâkende Askeri Marûzât) nr. 58 / 35.

BOA. Y. PRK. BŞK (Yıldız Perâkende Evrâkı Mâbeyin Başkitâbeti). nr. 19 /2, 19 /58.

BOA. PLK. p. (Plan, Proje ve Krokiler). nr. 1856, 3905.

Kitap ve Makaleler

AKOVA Orhan, Akın Gönül, "Çatışma Yönetimi", *Yönetimsel ve Örgütsel Etkinliği Geliştirme Yöntemleri*, ed. Özer, K.O, Hızıroğlu, M, Saldamlı, Adra Yayıncılık İstanbul, 2015, s.520. ss. 516-549.

ÇETİN Atilla, "Osmanlı Döneminde Kocaeli Sancağı ve Civarının Ünlü Şahsiyetleri", *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, cilt 1, Edit. Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. Bilal Çelik, Kocaeli 2015, ss. 1417-1439.

ORTAYLI İlber, *Tanzimat'tan Cumhuriyete Yerel Yönetim Geleneği*, Hil Yayınları, Ankara 1985.

KARAÇOBAN Turgut, “Yüzyıllık Çınarların İzinden: Selim Sırrı Paşa ve İzmit-Ankara Demiryolu Serüveni, *Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, cilt 1, Edit. Prof. Dr. Haluk Selvi, Doç. Dr. Bilal Çelik, Kocaeli 2015, ss.739-752.

KARCIOĞLU Fatih, Alioğulları Zişan Duygu, “Çatışmanın Nedenleri ve Çatışma Yönetim Tarzları İlişkisi”, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 26, Sayı 3-4, 2012, ss.215-237.

ORAL Atilla, *Misyonerlerin ve Fransa'nın Baskısıyla Görevinden Azledilen İzmit Mutasarrıfı Selim Sırrı Paşa*, Demkar Yayınları, İstanbul 2010.

WALLACE Ruth A., Wolf Alison, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları Klasik Geleneğin Genişletilmesi*, çev. Leyla Elburuz, M.Rami Ayas, Doğubay Yayınları, Ankara 2015.

EKLER

Ek:1-İzmit'te İnşa Edilen Yollar (BOA. PLK. p.03905)